

Kurstjens, G. B. Peters & P. Calle, 2007. Maas in Beeld; De Rug. uit: Maas in Beeld, tussenrapport 2006. Bureau Drift/Kurstjens Ecol. Advies, Berg en Dal/Beek-Ubbergen.

1

DE RUG

Riviertraject: Grensmaas
 Provincie: Limburg
 Gemeente: Echt-Susteren
 Dorp: Roosteren
 Start natuurontwikkeling: sinds 1996
 Eigendom: WML (Waterleiding Maatschappij Limburg), beheer i.s.m. ARK
 Oppervlakte: 160 ha waterwinlocatie waarvan ca. 75 ha natuurontwikkeling
 Toegankelijkheid: vrij toegankelijk voor wandelaars/fietsers op paden

Soortgroep	1970-1996		1997-2006		Beoordeling ontwikkeling
	Aantal indicatieve soorten (* = alle soorten)	Aantal soorten Rode Lijst	Aantal indicatieve soorten (* = alle soorten)	Aantal soorten Rode Lijst	
Flora	12	8	42	19	
Broedvogels	22	12	25	12	
Dagvlinders	15*	0	24*	2	
Libellen	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Overige soorten					Gouden en Sikkelsprinkhaan, Oliekever

1.1 GEBIEDSBESCHRIJVING

Het huidige waterwingebied nabij Roosteren bestond begin 19e eeuw overwegend uit onverkavelde graslanden (Renes, 1988). Rond de Oude Maas was verspreid wilgenstruweel aanwezig. Het gebied dankt zijn naam De Rug aan het goed bewaarde reliëf in de vorm van talrijke restgeulen afgewisseld met hogere zand- en grindruggen. Pal aan de Grensmaas ligt de Schansberg als restant van de 17e eeuwse verdediging van de Vlaamse stad Maaseik. Nabij de Oude Maas lag het voormalige fort Contelmo (figuur 3.1). Het fort lag strategisch nabij een overlaat waarbij met hoge waterstanden water via de Oude Maas kon worden geleid zodat het stroomafwaarts gelegen vestingstadje Stevensweert veilig op een eiland kwam te liggen. De overlaat functioneerde mede door de Statendam; een hoge en dicht tegen de Maas aangelegde kade. Vanaf Kokkelert liep er bovendien een lagere kade rond Roosteren en Oevereind tot aan de Oude Maas. Dit is nog steeds het tracé van de huidige kade.

Later is het gebied verkaveld en is er een structuur van populierenlanen aangelegd. Geleidelijk verscheen er ook meer bouwland. In de jaren '90 zijn de gronden verworven door de Waterleiding Maatschappij Limburg. Tot 1998 waren de gronden in landbouwkundig gebruik, zij het vanaf 1995 met beperkingen qua bemesting en gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (Meertens, 1999). In 1998 is gestart met de combinatie waterwinning en natuurontwikkeling. Het gebied heeft een strategische ligging op de overgang van het Grensmaastraject naar de Midden-Limburgse Maasplassen. Het is de bedoeling dat het gebied in de toekomst onderdeel gaat uitmaken van de 1250 ha nieuwe natuur in het kader van het Grensmaasproject. Met uitzondering van de Grensmaas ontbreekt open water volledig.

Figuur 3.1 Rivierkaart van de Rug uit 1849 waarop duidelijk het fort Contelmo en de overlaat via de Oude Maas zichtbaar zijn.

1.2 INRICHTING/ PROCESSEN

De volgende inrichtingsmaatregelen hebben plaatsgevonden:

- ontcleiing van een voormalige stroomgeul t.b.v. de ophoging van kades in de regio in 1996 (ca. 800 m lang en 40-150 m breed). De geul is niet tot op de zandige grindpakket uitgegraven maar er is een laag klei/ zavel achtergebleven van 1-1,5 m. Deze laag heeft een barrièrefunctie tegen ongewenste uitspoeling van meststoffen en schadelijke micro-organismen in het grondwater.
- aanplant van diverse bosjes met soorten uit het hardhoutoebos.
- inrichting van begrazingseenheid van 25 (vanaf 1998) tot 75 ha (vanaf 2000).
- boring en plaatsing van zes pompputten langs de Maas.
- inrichting van hooilanden rondom de pompputten (ca. 50 ha) en het al eerder gerealiseerde radiaalputveld (10 ha) (figuur 3.2).

Processen:

- tijdens de grote overstroming van januari 1995 is hoog op de oever een forse hoeveelheid grind direct achter de brug van Maaseik afgezet. Daarnaast ontstonden over grote lengten mooie steilwanden waarvan er momenteel nog enkele meters intact zijn.

1.3 BEHEER

- natuurlijke begrazing met paarden in een dichtheid van ca. 1 dier per 3-4 ha spontane vegetatieontwikkeling in begrazingseenheid.
- hooilandbeheer rondom pompputten- en radiaalputveld (samen ca 60 ha).
- klepelen van teveel aan houtige opslag en ruigte in de geul en in twee voormalige akkers (vanaf 2004).

Figuur 3.2 Het onderzoeksgebied van De Rug bij Roosteren.

Hooiland rond de pomputten met kleine een haard van Harige ratelaar. Dit is een recente vestiging van deze soort.

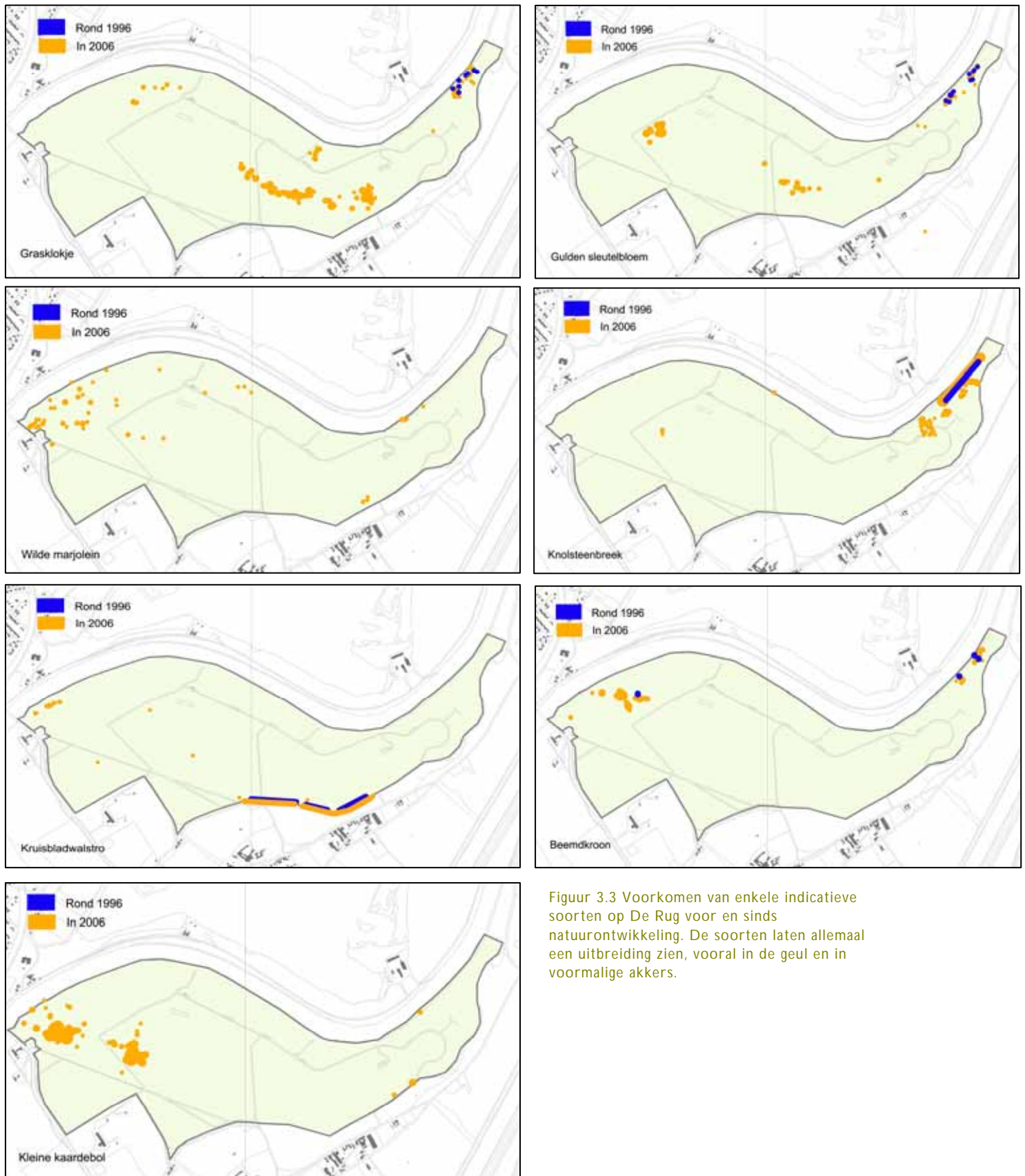
De Gele luzernevlinder heeft zich in 2006 waarschijnlijk voortgeplant in de bloemrijke hoogwatergeul van de Rug.

1.4 RESULTATEN

1.4.1 Flora

Situatie voor natuurontwikkeling (tot 1996)

Floristisch was het gebied De Rug in de jaren '40 en '50 vooral bekend vanwege de rijke stroomdalflora in de omgeving van de Schansberg en op de Statendam. De situatie in de hooilanden in 1942 is uitgebreid beschreven door Sissingh. Daarnaast zijn – op kilometerhokniveau - streeplijsten beschikbaar uit de periode voor 1960. In de periode 1970-1998 was de floristische rijkdom beduidend minder dan voor 1970. 9 bedreigde en 4 indicatieve plantensoorten werden niet meer op de Rug waargenomen, waaronder vooral een aantal bijzondere stroomdalsoorten zoals Bevertjes, Duifkruid, Grote tijm, Kleine ratelaar, Ruige weegbree, Smal fakkelgras, Voorjaarsganzerik, Wondklaver, Zacht vetkruid en Zachte haver. Aangenomen moet worden dat dit vooral kwam door intensief agrarisch gebruik van de gronden. Waardevolle restanten waren in de periode 1970-1996 lokaal nog aanwezig op de Statendam, de kade en langs perceelsranden. Overigens komen drie van bovengenoemde verdwenen soorten nog wel in klein aantal voor op een oud dijkje bij Kokkelert ten zuiden van het huidige waterwingebied.

Figuur 3.3 Voorkomen van enkele indicatieve soorten op De Rug voor en sinds natuurontwikkeling. De soorten laten allemaal een uitbreiding zien, vooral in de geul en in voormalige akkers.

Sinds natuurontwikkeling (na 1996)

Sinds de start van het natuurontwikkelingsproject hebben zich 18 bijzondere plantensoorten gevestigd die niet van dit gebied bekend waren (figuur 4.4). Daartoe behoren onder meer Kruisbladwalstro (RL), Rapunzelklokje (RL; sinds 1998). Harige

ratelaar (RL), Rode ogentroost (RL), Ruig hertshooi (RL) en Welriekende agrimonie (RL; sinds 2006), Kleine kaardenbol, Vijfdelig kaasjeskruid en IJzerhard. Bijzonder was ook de herontdekking van Veldsalie en Kleine pimpernel nabij de Schansberg in 2006.

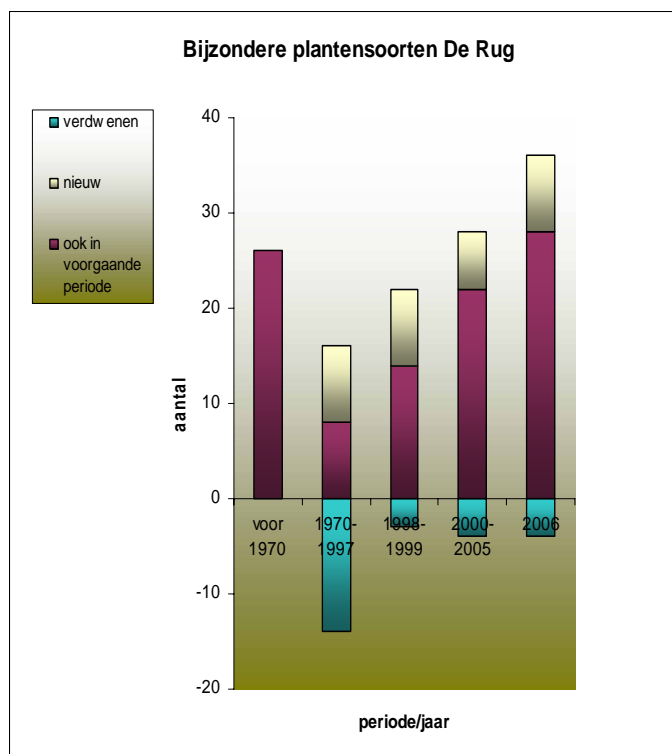
De verspreidingskaartjes (figuur 3.3) tonen aan dat van veel soorten, die al in kleine aantallen voorkwamen, recent in abundantie en verspreiding zijn toegenomen. Hierbij moeten we denken aan o.a. Gulden sleutelbloem en Knolsteenbreek. Veel soorten hebben sterk geprofiteerd van de zandige pioniersituatie in de verlaagde stroomgeul (Grasklokje en Gulden sleutelbloem). Een ruigtesoort als Kleine kaardenbol gedijt daarnaast optimaal in de indertijd braakgelegde akkers. De meeste soorten hebben ook geprofiteerd van het nieuwe beheer van extensieve jaarrondbegrazing en het verdwijnen van landbouwkundig gebruik. Geconcludeerd kan worden dat natuurontwikkeling zijn vruchten heeft afgeworpen, maar dat de ontwikkeling nog steeds gaande is.

Veldsalie met Kleine pimpernel

Welriekende agrimonie

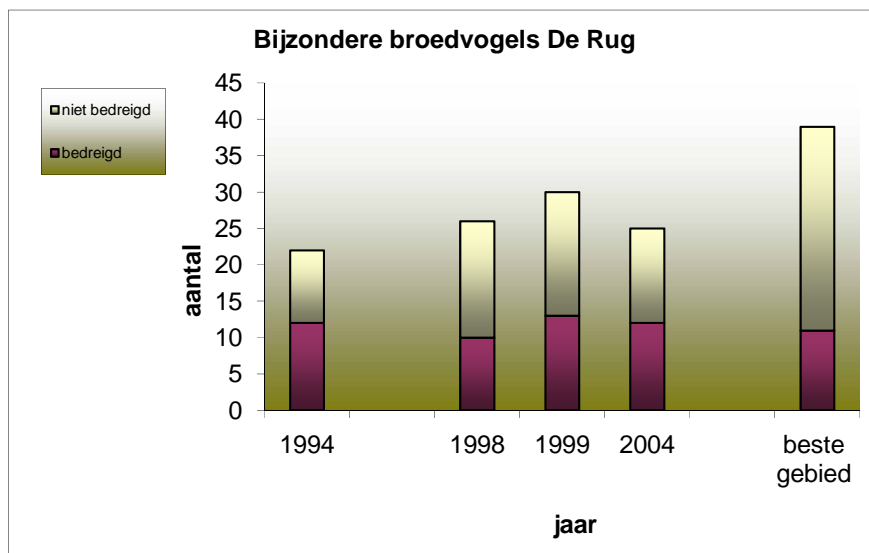
Figuur 3.4 Overzicht van de ontwikkeling van het aantal indicatieve plantensoorten op de Rug gedurende de tijd. Start van natuurontwikkeling rond 1998.

1.4.2 Broedvogels

Situatie voor natuurontwikkeling (tot 1998)

Historische broedvogelgegevens van de Rug zijn schaars. Het voorkomen van enkele bijzondere broedvogels is wel bekend. Hiertoe behoren o.a. Geelgors, Grauwe gors, Kleine plevier, Kramsvogel, Oeverzwaluw, Roek, Roodborsttapuit en IJsvogel. Vanaf 1994 is het gebied vrijwel jaarlijks systematisch op broedvogels onderzocht en daarmee is de nulsituatie bij de start van natuurontwikkeling in 1998 goed bekend.

Figuur 3.5 Overzicht van aantal bijzondere soorten broedvogels op de Rug gedurende de tijd. Ter vergelijking is de soortenrijkdom van het beste natuurontwikkelingsgebied in het Zuidelijk Maasdal opgenomen.

Sinds natuurontwikkeling (vanaf 1998)

In de beginfase zien we een duidelijke toename van het aantal bijzondere soorten (figuur 3.5). De Roodborsttapuit is in 1999 teruggekeerd en er heeft zich intussen een kleine populatie gevestigd. In ruigten bereiken soorten als Bosrietzanger, Grasmus, Kneu en Sprinkhaanzanger hoge aantallen. Incidenteel komt hier ook Kwartelkoning voor. Enkele andere opvallende soorten zijn Blauwborst, Boomvalk, Wielewaal, Zomertortel en incidenteel IJsvogel. Recent zien we de opgaande trend wat afvlakken, maar het aantal soorten ligt nog altijd boven dat van voor de start van natuurontwikkeling (1994). Deze afname houdt verband met uitdoven van restpopulaties van soorten uit het agrarisch cultuurlandschap (o.a. Geelgors, Grauwe gors, Kramsvogel en Veldleeuwerik), een proces dat langs de gehele Grensmaas speelt. Daarnaast heeft dit te maken met het verdwijnen van pioniersoorten door vegetatiesuccessie (o.a. Kleine plevier). De soortenrijkdom is echter nog steeds vrij hoog, zeker gelet op de afwezigheid van open water, moeras en ooibos. Een verdere groei van het aantal broedvogels wordt negatief beïnvloed door de grote oppervlakte aan structuurarm hooiland en de populierenaanplanten.

1.4.3 Dagvlinders

Voor natuurontwikkeling (periode 1970-1997)

Voor de start van natuurontwikkeling zat het aantal soorten dagvlinders op de Rug op een minimum (figuur 3.6). Er kwamen ongeveer 15 algemene soorten voor m.u.v. Hooibeestje (waarnemingen uit 1974 en 1981) en Veldparelmoervlinder (1974-1979). Vrijwel alle waarnemingen van beide soorten hebben betrekking op de dijk van het Julianakanaal maar mogelijk dat ze periodiek ook rond de stroomdalgraslanden van de Statendam vlogen.

Sinds natuurontwikkeling (na 1998)

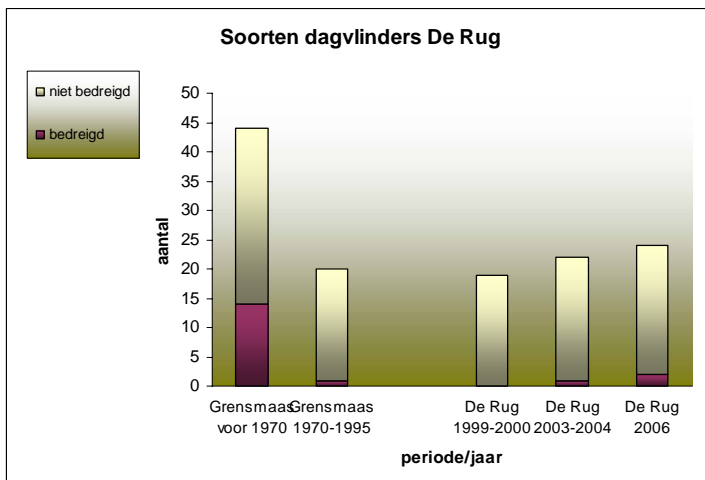
Sinds de start van de natuurontwikkeling zien we een gestage toename van het aantal soorten dagvlinders waaronder zelfs twee bedreigde soorten (Bruin blauwtje en Kleine parelmoervlinder). Het is echter nog niet duidelijk of er sprake is van een vaste populatie daar het Bruin blauwtje alleen in 2003 is gezien. Beide soorten zijn overigens nieuw teruggekeerd langs de Grensmaas. Opvallend is de grote populatie van graslandvlinders in de geul (met name Icarusblauwtje en Zwartsprietdikkopje). Koninginnepage en waarschijnlijk ook Gele luzernevlinder planten zich eveneens voort in het gebied. Kritische grasland- en ooibosvlinders zijn nog afwezig, maar kunnen zich op termijn vestigen wanneer de Rug beter is verbonden met andere natuurgebieden langs de Grensmaas.

1.4.4 Libellen

Voor de Rug is het niet relevant om een uitgebreide analyse te maken van libellen omdat oppervlaktewater ontbreekt. Alleen enkele soorten die in de Grensmaas leven zoals Blauwe breedscheenjuffer en Weidebeekjuffer komen vrij talrijk voor. Daarnaast zijn waarnemingen verricht van foeragerende libellen van enkele algemeen voorkomende soorten. Dankzij de strategische ligging kunnen er incidenteel bijzondere soorten worden aangetroffen zoals Bruine winterjuffer en Vuurlibbel.

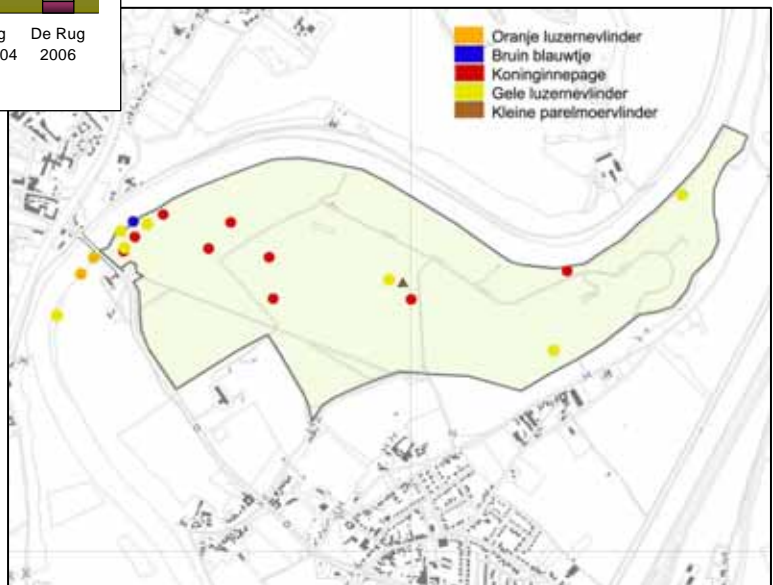
1.4.5 Overige soortgroepen

Op de Rug komen enkele bijzondere (warmteminnende) soorten sprinkhanen voor waaronder Gouden sprinkhaan (eerste waarneming in ruigte langs de Maasoever in 2006) en Sikkelsprinkhaan (in jonge bosopslag vanaf 1998). Daarnaast herbergt de Rug de grootste populatie Gewone oliekevers van het Maasdal. Zo werden op een voorjaarsdag in 2006 meer dan 150 ex. gezien. Deze bijzondere kever parasiteert

Figuur 3.6 Overzicht van aantal soorten (bedreigde) dagvlinders op de Rug gedurende de tijd. Ter vergelijking is het aantal getoond dat in verschillende perioden langs het Grensmaastraject voorkwam.

Figuur 3.7 Voorkomen van indicatieve en bedreigde dagvlinders op De Rug van Roosteren in 2006.

nesten van solitaire bijen en is daarmee indicatief voor een gevarieerd

rivierecosysteem met voldoende nest- en foerageergelegenheid voor bijen (dijkjes, steilwandjes, pionierplekjes, bloemenrijkdom).

1.5 WERKING VAN NATUURLIJKE PROCESSEN

1.5.1 Spontane ontwikkeling

Buiten de hooilanden is er betrekkelijk veel ruimte voor spontane ontwikkeling. Zie ook figuur 4.8 voor een overzicht van de (oppervlakte aan) natuurlijke ecotopen in het terrein. Recent (2006) wordt echter geklepeld op de Rug. Dit houdt verband met de wens van de WML om bos- en ruigteontwikkeling te beperken om zo de hoogwaternorm niet in gevaar te brengen. Het verdient echter de voorkeur structureel meer ruimte voor het water te creëren waardoor dergelijke beheeractiviteiten niet meer noodzakelijk zijn. Dit kan bijvoorbeeld door de hoogwatergeul te verlengen of de weg Maaseik-Roosteren te verhogen en doorlaatbaar te maken.

De populierenrijen zijn momenteel nog sterk beeldbepalend, evenals strakke hooilanden. Hierdoor is er sprake van vrij veel versnippering door rasters en straalt het terrein verschillende beheerfilosofieën uit.

1.5.2 Hydromorfologische processen

De werking van hydromorfologische processen op de Rug is beperkt. Het terrein overstroomt pas bij relatief hoge waterstanden (vanaf een afvoer van 1750 m³/s). Wel heeft de aanleg van de geul een gunstig effect op de doorstroming van het terrein gehad, maar grootschalige afzettingen van zand en grind vinden nauwelijks plaats.

Door de ligging van de rivieroeveren in de binnenbocht van de rivier treedt er weinig oevererosie op. Daarnaast is rond de overlaat van Contelmo de oever deels vastgelegd. Wel is er in de binnenbocht van de Rug net stroomafwaarts van de brug een sterke neiging tot grindsedimentatie in het zomerbed van de Grensmaas, waardoor lokaal ook wat hogere grindbanken ontstaan.

1.5.3 Begrazing

Het proces van natuurlijke begrazing is nog wat eenzijdig doordat runderen ontbreken. Hierdoor zien we vooral dat de ruigtes minder worden aangepakt. Runderen grazen van nature en in vergelijking met paarden meer in ruigtes, ruig grasland en bos. De paarden beperken zich zo lang mogelijk tot de korte vegetaties waarin ze steeds weer de jonge spruiten begrazen. Hierdoor wordt ook bosontwikkeling maar zeer beperkt beïnvloed. Gunstig werkt het gegeven dat er wel sprake is van jaarrondbegrazing, waardoor er ook in de winter - wanneer de landschappelijke effecten in feite het grootst zijn - begrazing plaats vindt. Daarnaast is de grootte van de kudde Koniks op de Rug al van dien aard dat er zich interessante sociale processen voordoen (opsplitsing, uitstoot).

1.5.4 Overige processen

Niet van toepassing

Procesbarometer

proces	ruimte voor processen
Spontane ontwikkeling	
Hydromorfodynamiek	
Begrazing	
Overige processen	

1.6 CONCLUSIES

1.6.1 Natuurwaarden

De flora en fauna van het gebied De Rug hebben zich sinds 1998 overwegend in de goede richting ontwikkeld. Vooral de flora heeft zich opvallend sterk hersteld t.o.v. de periode 1970-1996. Typische Grensmaas-soorten als Knolsteenbreek, Gulden sleutelbloem en Kleine kaardenbol zijn weer algemeen geworden. Ook een deel van de historische flora is teruggekeerd en toegenomen (Graslathyrus, Wilde marjolein). Onder de fauna begint het aantal dagvlinders geleidelijk toe te nemen. Indicatief zijn de waarnemingen van Bruin blauwtje en Kleine parelmoervlinder. Gele luzernevlinder plant zich waarschijnlijk incidenteel voort in het terrein. Van de broedvogels van ruigten en struwelen hebben zich goede populaties gevestigd (o.a. Roodborsttapuit). Enkele agrarische soorten zijn verdwenen, maar dit houdt verband met de autonome negatieve trend van deze soortgroep in heel Nederland.

1.6.2 Ideeën en aanbevelingen

De natuurontwikkeling kan verder geoptimaliseerd worden door het gebied zuidwaarts uit te breiden richting Kokkelert. Dit kan gerealiseerd worden na uitvoering van de voor 2007 geplande stroomgeulverbreding stroomopwaarts van de brug. De principes van cyclische verjonging kunnen worden benut om natuurlijke opslag te sparen en juist de kunstmatige opslag (populierenlanen) te verwijderen alsook nieuwe geulen open te leggen. Dit schept ook ruimte voor meer spontane vegetatieontwikkeling in het begrazingsgebied daar waar pleksgewijs momenteel nog periodiek wordt geklept.

Noordwaarts kan aansluiting worden gezocht richting de Maasplassen via het gebied Laakerweerd van Natuurmonumenten. De begrazing kan dan tevens worden verbeterd door de inzet van runderen naast de paarden. De grindbank bij de brug van Maaseik zal bij de stroomgeulverbreding in 2007 verdwijnen.

